

PAVEL FLERE:

K članku „Še nekaj naših društvih“

(Napisal v št. 14. „Učit. Tov.“ tov. X.)

V dobi pomanjkanja papirja bodijo replike na članke, odgovarjajoče na postransko in ne bistveno v drugih člankih, kratke. Zato odgovorjam:

1. trditev, da „o sili organizacije, ki prepušča vsako organizacijsko delo skoro tri leta takorekoč sebi samemu, ne moremo biti prepričani“, je le ocena in ne omalovaževanje;

2. primer o podržavljenju šolstva služi v mojem članku za ilustracijo dobe, ko res ni bilo pravilne orientacije in ni bilo razgovora, prepotrebnege vzlic zatrdilu, da so vsakemu Zavezinemu učitelju znani vsi razlogi, ki govore za in proti podržavljenju šolstva;

3. „nekontrolirane besede“ se nahajajo v 6. št. „Tov.“ pod naslovom „Ali bo res?“ (pomotoma sem navedel „št. 7“) A te „nekontrolirane besede“ so bile le primer o izglubenem stiku v organizaciji. Glede svoje osebe pa to! Drugo je zahtevati „podržavljenje ljudskega šolstva, ki se mu mora priznati odločno narodni značaj v vsem njegovem ustroju“, in zopet drugo, če se hrepeni po podržavljenju, ki bi nam bilo takrat oktroirano od bivše vlade.

4. „o hoji na posodo“ (a jaz sem govoril o doživljanju iniciative) prim. pogl. XI, XII. pa še katero v „Petindvajsetletnici“;

5. nisem govoril o „tovariših v Savinski dolini“, marveč o učiteljskih društvih;

6. vprašanja učiteljskih društev so šolsko politična vprašanja; dnevna politika in vprašanja s stališča „liberalcev“ in „klerikalcev“ so zasebno prepričanje učitelja zunaj šole in kar je s to v zvezi.

† Šolski ravnatelj Alojzij Novak.

Dne 14. julija 1903. sem se poslovil pri Čončku pod Rožnikom od ljubljanskih tovarišev, drugega dne rano pa sem se odpeljal v družbi tovarišev Janka Likarja in Rudolfa Vrable v Idrijo na ogled. Malo dni prej sem dobil dekret, da sem imenovan za učitelja ravnokar ustanovljenega pripravljalnega razreda takrat še mesine realke. — V Logatcu smo dobili voz. Vsi trije potniki smo bili dobre volje, zato je tekla lahka vožnja vedno dalje in globlje proti idrijski kotlini kakor vesela pesem — predhodnica v novo življenje!

V blestečem, od solca pozlačenem dopoldnevu nas je objela Zala s svojim hladom in s svojo divjo romantiko.

„Še pičo uro, pa bomo tam!“ je razlagal prijatelj Janko, ki je po svojih starih idrijske krvi. Čutil se je vznesenega nad nama, češ, kaj hočeta tujca brez mene, ki mi stoji Idrija v mladostnih spominih kakor na dlani pred menoj z vso preprostostjo in originalnostjo! Samozavestno si je pogladil črno brado; prijatelj Rudolf pa je poizkusil svoje pevsko grlo, da je njegov zvoneči bariton odjeknil iz temnega gozda in od sivih skal, visečih vzpota kraj našega voza.

Cim bliže smo bili Idriji, tembolj je rasla v meni radovednost: kako in kaj? Odgovor se je oglašal iz krepke volje, iz deloljubne sile, ki sta vladali v meni. Mesta pa ni bilo nikjer videti. Šele, ko smo švignili mimo Zagodovega dvorca in Likaričnega domovanja, so se zasvetile pred nami hiše in hišice, razpostavljene v slikovitem neredu po kotlini in oklepajočih jo bregeh. Z griča pred nami se je belilo novo, veliko poslopje z živoroččo streho — realka! Iz visokih dimnikov se je motal in vil proti nebesni sinjini umazan dim. Zavili smo poleg pokopališča na most in se ustavili pred Didičem. Idrija! —

In tedaj sem se seznanil tudi z ravnateljem c. kr. rudniške ljudske šole, Alojzijem Novakom, ki nas je prijazno sprejel na svojem stanovanju. Krepak mož najboljših let, čvrste postave, vedrega lica, jasnih oči — tak mi je segel prvič v roko. Njegova gostoljubna soproga Leopoldina iz staroidrijske čislane rodovine Vidičeve, vedno dobrovoljnega, smehljajočega se lica, je postavila pred nas mero izborne črnine in vabljive rezine domačega kruha ter nam želela dobre volje. Beseda je dala besedo, in kmalu se je oglasila v Novakovem stanovanju vesela pesem. Ravnatelj Novak je bil izboren pevec z bobnečim, sonornim basom. Prijatelj Janko je tudi v Idriji potrdil opravičenost slovesa starega izvežbanega pevca, a tovariš Vrabl je s svojim nežnim, sentimentalnim glasom takoj zbudil pozornost novih idrijskih zancev. Profesor Makso Pirnat je vsaj meni nasproti slavil primiero svoje priljubljene narodne popevke:

Tam na vasi lip'ca stoja,
hladno senčico ponuja...

Oglasili smo se tudi na Pirnatovem stanovanju, kjer nam je postregla ljubezniva gospa Anica; a naša družba se je razmnožila v širok krog, ko nas je združilo prijazno povabilo idrijskega ugledega meščana Ivana Turka v uti na njegovem vrtu. V naši družbi je bil tedaj tudi ravnatelj Novaka sin Julče, takrat občinski tajnik in moj sokolski brat.

In od onega dne pa do 8. julija t. l., ko je naglo umrl, sva si ostala z ravn. Novakom dobra tovariša in zvesta prijatelja. Po 14 letih sva šla vsak sebi: on v „učiteljski kot“ na pokopališču pri svetem Križu, jaz iz Idrije — vezi sta pretrgali smrt in življenje! — Ni bilo skoro dneva, da bi se ne videla in ne izpregovorila vsaj nekoliko besed. Če je hotelo delo, da sva bila več časa navezana na dom ali na dolžnosti, sva poslala drug drugemu glas, da se snideva in kaj pogovoriva tu ali tam. Ko me je začela zadnje čase pehati usoda iz kraja v kraj, je svoje srce pošiljal za menoj, spominjajoč se me s pismenimi poročili. Zadnje pismo njegovo je z dne 22. junija t. l., z naslednjega dne po njegovem godu: „Hvala Ti lepa za čestitke... Sedaj tavamo semtertja kakor ovce brez pastirja...“ In zadnja skrb, ki ga izraža to poslednje, name naslovljeno njegovo pismo, velja sinu Julčetu, ki stoji sedaj na fronti...

Alojzij Novak je bil rojen v Idriji dne 20. aprila 1852. kot sin Metličana Alojzija Novaka, kirurga v Idriji. Dasi skozinsko Idričan, je čutil v svojih žilah utrip belokrajinske krvi in nešteto krat mi je izrekel željo, da bi šel z menoj na obiske v Belo Krajino — pogledat dom svojih dedov. Od leta do leta je odmikal to potovanje. A sedaj mu ni treba nikamor več. In kdo ve, koliko časa ostane še meni odpri pot v ljubljeno rodno Belo Krajino, odkoder mu prinesem pozdrave na gomilo?!

V letih 1867.—1869. je obiskoval realko v Ljubljani, kjer je končal tudi učiteljske l. 1872. Istega leta je bil imenovan za provizoričnega učitelja na Planini, a že leta 1873. je prišel kot učitelj c. kr. rudniške šole v Idrijo, kjer je deloval do svoje vpokojitve dne 1. oktobra 1913, torej polnih 40 let, in sicer do l. 1895. kot učitelj, od tega leta naprej pa po smrti ravn. Jakoba Ingliča do konca svojega učiteljevanja kot ravnatelj. Ta dolga leta svojega delovanja v šoli je posvetil pokojni ravnatelj Novak vzgoji in pouku idrijske mladine ter je prehodil vso trnjevo pot idrijskega rudniškega učitelja, ne da bi ukaal tolikokrat obetane in tako težko pričakovane boljše dobe svojega stanu. Služil je pač trdosrčnemu gospodarju. Dasi po dekretu enako postavljen rudniškim uradnikom X. činovnega razreda, je prejemal plačo daleč pod to mero, kakor jo prejemajo vsi njegovega stanu, ki se jim dekreti enako glase. Očividnejšega nesoglasja med teorijo in prakso si ne moremo misliti: kar se tiče dolžnosti, je rudniško učiteljstvo enako uradnikom, a kar se tiče pravic, stoji pod njim. To dejstvo je tudi pokojnega ravnatelja Novaka močno bolelo in mu grenilo njegovo službovanje. Udeleževal se je vseh akcij za izboljšanje stanovskega položaja; žal, da so vsi dosedanjí napori v tem oziru ostali brezuspešni. Ravnokar pa prihaja z Dunaja glas, da je sedaj rudniško učiteljstvo v Idriji uvrščeno v službeno pragmatiko državnega učiteljstva. Tako je naposled vkljub vsem težavam, neprilikam in nasprotjem srečno dobojevana ta stara pravda doslej vedno zastopljivega idrijskega rudniškega učiteljstva. A te zmage pravice in resnice nad zakrknjenim birokratizmom, ki ni bil učiteljstvu in našemu narodu nikoli prijazen in naklonjen, se pokojni Novak ne more več veseliti. Vsaj en svetel žarek bi posvetil na večer njegovega življenja!

Izven šole je ravnatelj Novak posebno v mlajših letih razvijal uspešno delavnost v blaginjo svojega rojstnega mesta in v narodno probujo takrat še „nemške Idrije“. Dolgo vrsto let je bil občinski odbornik in svetovalec. Tudi on je bil pred 17 leti med onimi zaslužnimi zastopniki mestne občine, ki so doma, v Ljubljani in na Dunaju požrtvovalno delovali, da je bila leta 1901. ustanovljena in otvorjena v Idriji mestna realka, ki jo je l. 1909. kot višjo realko prevzela država. In srce ga je bolelo, ko so lanskega poletja opustili pripravljalni razred in tako odtrgali od celote del uspeha njegovega prizadevanja — del onega, kar si je pred časom mesto samo ustanovilo in več let samo vzdrževalo! Kako in zakaj se je to zgodilo — to nam povedo odkritja prihodnjih dni!

Pokojni ravnatelj Novak je bil mogoče let odbornik in predsednik Narodne Čitalnice v Idriji, ki je bila ognjišče narodne zavednosti. Tudi v idrijsko kotlino je hudo pritiskal duh nemštva in nemškutarstva. Ostanek onega sistema vidimo še danes v samonemških napisih, ki se bleste povsod na poslopju rudniško ljudske šole in v njem kot spomin na minulo dobo narodne brezpravnosti in kot simbol želja in prizadevanj nekaterih Slovincem sovražnih birokratov današnjih dni. Upajmo, da pra-

vična bodočnost izbrise ostanek in simbol! — Toda vkljub vsemu je stal pokojni ravn. Novak neomajno na narodnem stališču. Ko je leta 1893. predložila Narodna Čitalnica deželni vladi izpremenjena pravila v potrjenje, je deželna vlada zahtevala v nemškem dopisu nekatera pojasnila in popravila, a predsednik Novak je ta dopis vrnil, sklicujoč se na člen XIX. drž. osnovnih zakonov in zahtevajoč na slovensko vlogo slovenski odgovor. In deželna vlada je to tudi storila! Sam navdušen pevec, je poleg družabnosti in složnega narodnega delovanja pospeševal v Narodni Čitalnici zlasti petje slovenskih narodnih in umetnih pesmi ter se udeležil premnoge narodne prireditve doma in izven Idrije, kamor je ponesla idrijska Čitalnica svoj trobojni prapor. — Pokojni ravnatelj Novak je bil tudi med onimi narodnimi Idričani, ki so pred 25 leti ustanovili v Idriji podružnico Družbe sv. Cirila in Metoda in ki še danes vkljub težavnim razmeram deluje v prosep našega narodnega šolstva — danes večinoma pod vodstvom in ob požrtvovalnem delovanju zavednega našega delavstva. V zadnjih letih je s posebno vneto deloval v odboru Društva za otroško varstvo in mladinsko skrb. In nebrojno je otrok, ki je zanje ljubeče in požrtvovalno skrbelo njegovo sirotinsko očetovstvo. Nebrojno je slučajev, ko se je posvetoval v menoj, kaj naj stori in katero pot naj ubere, da pomaga sirotam iz stisk in nadlog. — Zadnje dobo je načeloval nadzorništvo Stavbne in kreditne zadruge ter se ves čas kot člar Vdovskega učiteljskega društva in Logaškega okrajnega učiteljskega društva živo zanimal za delovanje naprednih učiteljskih organizacij. —

Predvsem pa je bil poln skrbi in ljubezni do svoje rodovine ter je svojim otrokom preskrbel ob skromnih svojih gmotnih razmerah temeljito narodno vzgojo. Valovi domačih političkih viharjev niso prizanašali njegovi ugledni hiši, in vsak udarec je z bolesto občutilo njegovo srce. Zadnja leta je živel v neprestanem razburjenju, a bridkost mu je še povišala smrt ljubljene hčere in ugledne slovenske mladenke Klementine, ki je umrla pred dobrima dvema mesecema kot vzgojevalka v spoštovani rodovini Elsbacherjevi v Žalcu. Zazeljenega miru torej ni dobil v svojo vpokojitvijo, kakor mu ni bilo dano, da bi ukaal srečnejšo dobo, ki se poraja Slovincem in tudi Idriji iz sedanjih krvavih dni! — Celo tega ni doživel, da bi ga vzradostila vest o napravljenem učiteljskem zrelostnem izpitu hčerke Milene, ki je tikoma pred očetovo smrtjo maturirala v Ljubljani. Tudi sin Otmar, sedaj v vojni službi, je učitelj, sin Franc pa je profesor na idrijski realki. Pokojni učitelj Božič, ki mu vsa Idrija hrani časten spomin, je bil njegov zet. Ravnatelj Novak je torej načeloval pravi učiteljski rodovini.

Kako splošno znana in priljubljena osebnost je bil pok. ravnatelj Novak, temu je bil priča njegov pogreb, ki se ga je udeležila tudi šolska mladina s svojim učiteljstvom. Stari čitalniški pevci so se zbrali ob njegovem grobu in so ljubemu prijatelju in družabniku Lojzetu zapeli v slovo... „Učiteljski kot“ pri sv. Križu pa je sprejel vase novega stalnega najemnika, in slovenska zemlja mu daj, česar mu življenje ni hotelo dati! Šoli in narodu je dal, kar je imel najboljšega: svoje delo in svoje otroke! Jaz mu ne morem dati nič drugega, nego da mu zvesto ohranim spomin v svojem srcu, ki mi je težko ob smrti dragega prijatelja!

Zadnjič sem govoril z njim v soboto, dne 7. julija, proti večeru, ko sva se srečala v Rožni ulici, ogledujoča razdejanje laških bomb. V nedeljo zjutraj je odšel v Ledine po krompirja, ob pol 4. popoldne se je vrnil v mesto in je na poti proti svojemu domu govoril pred mojim stanovanjem z mojo ženo. Povprašal je po meni ter dejal, da gre malo počivat, ker ga je hoja utrudila. Doma je še použil kosilo, ki mu ga je soproga prihranila od opoldne, potem je legel in umrl. Udarila ga je srčna kap: po težki borbi življenja vsaj — lahka smrt!

E. Gangl.

Iz naše organizacije.

Skupne zadeve.

Vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovaskega učiteljstva je na svoji seji dne 23. julija t. l. sklenilo uvesti energične korake v izboljšanje gmotnega položaja vsega, v Zavezi združenega učiteljstva, v številni Dalmacijo. S tem delom je vodstvo takoj začelo.

Slovenska Šolska Matica. Zaradi vojne je S. Š. M. močno prizadeta. Ne samo, da sta dobri dve tretjini moškega učiteljstva v vojni službi, imamo težave tudi v tiskarni, ki nima na razpolago dovolj stavcev, da bi moglo iti delo hitreje izpod rok. Posledica pomanjkanja članov je pomanjkanje dohodkov. Zaradi tega tudi S. Š. M. ne more dati članom toliko čtiva, kakor bi ga

lahko dala ob normalnih razmerah in kolikor ga bo lahko dala — to trdno upamo — po končani vojni. Treba je potrpeti in čakati na boljše čase, ki bodo, kakor vse kaže, tudi prišli. Zadnje publikacije je izdala S. Š. M. za l. 1915. Na dolgu je torej za l. 1916 in 1917. Da pa ne bomo v letih zaostali in pa tudi zaradi pomanjkanja dohodkov, je sklenil odbor, da izda za l. 1916 in 1917 skupne publikacije za skupno letnino 4 K. Seveda zopet v zmanjšanem obsegu. Poleg Letopisa bomo izdali Bežkovo „Ukoslovje“, ki utegne obsezati kakih deset tiskanih pol. Za to knjigo je že zdaj med učiteljskimi in mlajšim učiteljstvom veliko zanimanje. Da bo pa mogoče to knjigo v tem obsegu izdati, zato pa potrebujemo denarja, denarja in zopet denarja. Prosimo torej p. n. gg. poverjenike in poverjenice, da se požurijo in žrtvujejo v korist Slovenske Šolske Matice in naberemo čimveč članov. Do danes se je v tem oziru storilo zelo malo, naravnost premalo. Svojo dolžnost je storilo do danes na Štajerskem 6 poverjenikov, na Primorskem in v Istri 4 in na Kranjskem tudi samo štirje. Tako ne sme iti dalje! Tega nam ne dopušča naša stanovska zavest. Zato prosimo p. n. gg. poverjenike: na delo, na delo in zopet na delo za Slovensko Šolsko Matico! Pokazimo, da nismo grozne svetovne vojne prespali; zato ne sme biti šole, ne slovenske učiteljice in ne slovenskega učitelja, ki bi ne bil član Slovenske Šolske Matice.

Kranjsko.

Deželno slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani je stopilo v stik s Slomškovo Zvezo in z Nemškim učiteljskim društvom v svrhu neobhodno potrebnega izboljšanja materialnega položaja kranjskega učiteljstva. — O uspehu tega skupnega dela bo mogoče poročati prihodnjic.

O tem skupnem delu smo prejeli ta-le komuniké:

Deputacija kranjskega učiteljstva, obstoječa iz zastopnikov Deželnega slovenskega učiteljskega društva in Slomškove Zveze, je bila pod vodstvom državnega poslanca Jakliča dne 24. t. m. pri g. deželnem glavarju ter mu je naslikala bedni materialni položaj kranjskega učiteljstva, proseč ga nujne pomoči. G. deželni glavar je priznal upravičenost naprošene sanacije teh žalostnih razmer ter je obljubil izdatno in hitro pomoč, kolikor je ta ob padajočih deželnih dohodkih sploh mogoča. Tudi vpokojeni učitelji in učiteljice ter učiteljske vdove in sirote, ki je zanje deputacija govorila, bodo deležni novih vojnih podpor. Te podpore naj veljajo vse dotlej, dokler trajajo te izredne razmere. — Glede sankcije novega šolskega zakona je zadeva ob izpremembi na centralni vladi sedaj zaostala, toda ob prvi priliki bo to zadevo g. deželni glavar na Dunaju zopet spravil v tek. Predložene prošnje deputacije pridejo po zagotovitvi g. deželnega glavarja v razgovor na prvi seji deželnega odbora (24. t. m.) — Deputacija je odšla od g. deželnega glavarja z vtiskom, da bo deželni odbor storil za izboljšanje gmotnega položaja kranjskega učiteljstva vse, kar je ob danih razmerah mogoče storiti v ublaženju učiteljske bede.

Štajersko.

Učiteljsko društvo za ormoški okraj zboruje v četrtek, dne 2. avgusta 1917, ob 9. uri predpoldne v ormoški okoliški šoli po nastopnem vzporedu: 1. Sožalna in vdanostna izjava. 2. Dopisi in poročilo predsednika o društvenem delovanju. 3. Učiteljevo delo in njega prizadevanje v službi za ljudsko prehrano. Poroča ravnatelj tov. Anton Kosi. 4. Sklepi z ozirom na društveni položaj. 5. Slučajnosti. — Odbor.

Kranjske vesti.

—r— Iz c. kr. mestnega šolskega sveta v Ljubljani. O redni seji, ki se je vršila dne 11. julija 1917 smo prejeli to-le poročilo: Potem, ko otvori predsednik sejo in proglasi njeno sklepčnost, oglašajo zapisnikar bistvenejše kurencije in pove, kako so bile rešene, kar se vzame na znanje. Odbori se zapisnikar zadnje seje z dne 22. maja. Pripoznata se petletnici, in sicer: učitelju Franu Gärtneru VI. in učiteljici Jakobini Naglasovi V. Prošnje treh učiteljic za dovolitev daljših dopustov je c. kr. deželnemu šolskemu svetu priporočilno predložiti. Poročilo o uredbi posebnih ur mestnega učiteljstva se vzame na znanje in predloži c. kr. deželnemu šolskemu svetu v odobrenje. Poročilo o poteku slovenskega praznovanja vladarskega nastopa Najju Veličanstevarja Karla I. in cesarice Zite na ljubljanskih ljudskih šolah se vzame z zadovoljstvom na znanje in je šolskim vodstvom na lepo in veličastno uspelem slavlju izreči pismeno priznanje. Poročilo se predloži c. kr. deželnemu šolskemu predsedstvu s prošnjo, naj posreduje, da se „vdanostne iz,